IV. MAGASABBRENDŰ LINEÁRIS DIFFERENCIÁLEGYENLETEK

1. Az n-edrendű lineáris homogén differenciálegyenletek általános elmélete

1. definíció. Legyenek $a_i : I \to \mathbb{R}$ $(i = 1, \dots, n)$ folytonos függvények. A

$$(\mathsf{H_nD}) \qquad y^{(n)} + \sum_{i=1}^{n} a_i(x) y^{(n-i)} = 0$$

egyenletet n-edrendű lineáris homogén differenciálegyenletnek nevezzük.

Egyszerű számolással bizonyítható a következő tétel:

1. tétel. Ha az $y_1, \dots, y_k : I \to \mathbb{R}$ függvények megoldásai $(\mathsf{H_nD})$-nek I-n, akkor $\forall\, c_1, \dots, c_k \in \mathbb{R}$ esetén az

$$y = \sum_{i=1}^{k} c_i y_i$$

függvény is megoldás I-n.

2. definíció (lineáris függőség és függetlenség).
Az $y_1, \dots, y_k : I \to \mathbb{R}$ függvények lineárisan függőek I-n, ha létezik $c_1, \dots, c_k \in \mathbb{R}$ $(\sum_{i=1}^{k} c_i^2 > 0)$ konstansrendszer, hogy

$$(*) \qquad \sum_{i=1}^{k} c_i y_i(x) = 0 \qquad (\forall x \in I).$$

$y_1, \dots, y_k : I \to \mathbb{R}$ lineárisan függetlenek, ha $(*)$ csak úgy teljesül, ha $c_i = 0$ $(i = 1, \dots, k)$.

3. definíció. Az $y_1, \dots, y_n : I \to \mathbb{R}$ $n-1$-szer differenciálható függvények Wronski-determinánsa:

$$W = W(y_1, \dots, y_n) \doteq \begin{vmatrix} y_1 & y_2 & \dots & y_n \\ y_1' & y_2' & \dots & y_n' \\ \vdots & & & \\ y_1^{(n-1)} & y_2^{(n-1)} & \dots & y_n^{(n-1)} \end{vmatrix}$$

2. tétel (Liouville-formula). Ha az $y_1, \dots, y_n : I \to \mathbb{R}$ függvények megoldásai $(\mathsf{H_nD})$-nek I-n és $x_0 \in I$ adott, akkor

$$W(x) = W(y_1(x), \dots, y_n(x)) = W(x_0) \exp\left[-\int_{x_0}^{x} a_1(t)\,dt \right].$$

Bizonyítás. Könnyen belátható, hogy

$$W'(x) = \begin{vmatrix} y_1' & \dots & y_n' \\ y_1' & \dots & y_n' \\ \vdots & & \\ y_1^{(n-1)} & \dots & y_n^{(n-1)} \end{vmatrix} + \dots +$$

$$+ \begin{vmatrix} y_1 & \dots & y_n \\ \vdots & & \\ y_1^{(n-1)} & \dots & y_n^{(n-1)} \\ y_1^{(n-1)} & \dots & y_n^{(n-1)} \end{vmatrix} + \begin{vmatrix} y_1 & \dots & y_n \\ \vdots & & \\ y_1^{(n-2)} & \dots & y_n^{(n-2)} \\ y_1^{(n)} & \dots & y_n^{(n)} \end{vmatrix} =$$

$$= \begin{vmatrix} y_1 & \dots & y_n \\ \vdots & & \\ y_1^{(n-2)} & \dots & y_n^{(n-2)} \\ -\sum_{i=1}^{n} a_i(x) y_1^{(n-i)} & \dots & -\sum_{i=1}^{n} a_i(x) y_n^{(n-i)} \end{vmatrix} =$$

$$= -\sum_{i=1}^{n} a_i(x) \begin{vmatrix} y_1 & \dots & y_n \\ \vdots & & \\ y_1^{(n-2)} & \dots & y_n^{(n-2)} \\ y_1^{(n-i)} & \dots & y_n^{(n-i)} \end{vmatrix} = -a_1(x) W(x) \qquad (x \in I).$$

Így W az

$$y'(x) = -a_1(x)y(x), \qquad y(x_0) = W(x_0)$$

(1-KÉP) probléma egyértelműen létező

$$W(x) = W(x_0)\exp\left[-\int_{x_0}^{x} a_1(t)dt\right]$$

megoldása, és ezt kellett bizonyítani.

1. következmény. ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$) egy $y_1, \ldots, y_n$ megoldásrendszerének Wronski-determinánsa vagy $\equiv 0$, vagy sehol sem 0.

4. definíció (alaprendszer). Az $y_1, \ldots, y_n : I \to \mathbb{R}$ függvények ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$) alaprendszerét alkotják, ha megoldásai annak és lineárisan függetlenek.

3. tétel. $y_1, \ldots, y_n : I \to \mathbb{R}$ akkor, és csak akkor alaprendszere ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$)-nek, ha $\forall\ y_i$ $(i = 1, \ldots, n)$ megoldás I-n, és $W(x) \neq 0$.

Bizonyítás.

a) Ha $W(x) \neq 0$ $(x \in I)$ és $c_1, \ldots, c_n \in \mathbb{R}$ olyan, hogy

$$\sum_{i=1}^{n} c_i y_i(x) = 0 \qquad (\forall x \in I),$$

akkor

$$(\square) \qquad \sum_{i=1}^{n} c_i y_i^{(j)}(x) = 0 \qquad (\forall x \in I, j = 0, \ldots, n-1)$$

teljesül, ami egy lineáris egyenletrendszer $c_1, \ldots, c_n$-re, melynek determinánsa éppen $W(x) \neq 0$ $(x \in I)$ $\Rightarrow$ $c_1 = \cdots = c_n = 0$ $\Rightarrow$ az $y_1, \ldots, y_n$ megoldások lineárisan függetlenek $\Rightarrow$ $y_1, \ldots, y_n$ alaprendszer.

b) Ha $y_1, \ldots, y_n$ alaprendszere ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$)-nek és létezne $x_0 \in I$, hogy $W(x_0) = 0$, akkor léteznének $c_1, \ldots, c_n \in \mathbb{R}$ $(\sum_{i=1}^{n} c_i^2 > 0)$ konstansok, hogy

$$\sum_{i=1}^{n} c_i y_i^{(j)}(x_0) = 0 \qquad (j = 1, \ldots, n-1)$$

egyenletrendszer megoldásai.
Legyen y ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$) olyan megoldása I-n, melyre

$$y^{(j)}(x_0) = \sum_{i=1}^{n} c_i y_i^{(j)}(x_0) = 0 \qquad (j = 0, \ldots, n-1).$$

Az így kapott (n-KÉP)-nek csak egy megoldása van. De $y \equiv 0$ és $y = \sum_{i=1}^{n} c_i y_i$ is megoldás, így

$$\sum_{i=1}^{n} c_i y_i(x) = 0 \qquad (\forall\ x \in I),$$

azaz $y_1, \ldots, y_n$-ek lineárisan függőek, ami ellentmondás.
Így $W(x) \neq 0\ \forall\ x \in I$.

4. tétel ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$ általános megoldása). Legyen $y_1, \ldots, y_n : I \to \mathbb{R}$ ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$) alaprendszere I-n, akkor ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$) $\forall\ y : I \to \mathbb{R}$ megoldása

$$y(x) = \sum_{i=1}^{n} c_i y_i(x) \qquad (x \in I)$$

alakú, ahol $c_1, \ldots, c_n \in \mathbb{R}$ konstansok.

Bizonyítás.
Ha $y_1, \ldots, y_n$ ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$) alaprendszere, akkor $W(x_0) \neq 0\ \forall\ x_0 \in I$. Ha $y : I \to \mathbb{R}$ egy tetszőleges megoldása ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$)-nek, akkor legyen $c_1, \ldots, c_n$ a

$$(\circ) \qquad \sum_{i=1}^{n} c_i y_i^{(j)}(x_0) = y^{(j)}(x_0) \qquad (j = 0, \ldots, n-1)$$

egyenletrendszer ($W(x_0) \neq 0$ miatt létező) megoldása.
Ekkor a

$$\psi(x) \doteq \sum_{i=1}^{n} c_i y_i(x) \qquad (x \in I)$$

szerint definiált függvény olyan megoldása ($\mathrm{H}_n\mathrm{D}$)-nek I-n, melyre teljesülnek a

$$\psi^{(j)}(x_0) = y^{(j)}(x_0) \qquad (j = 0, \ldots, n-1)$$

kezdeti feltételek ($\circ$) miatt.
Így ψ és y ugyanazon ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$)-re vonatkozó (n-KÉP) megoldásai, ezért megegyeznek, azaz

$$y(x) = \psi(x) = \sum_{i=1}^{n} c_i y_i(x) \qquad (x \in I),$$

amit bizonyítani kellett.

Megjegyzések.

1) Az általános megoldáshoz így elég az alaprendszert meghatározni.

2) Belátható (lásd Kósa 90. oldal), hogy alaprendszer mindig létezik.

3) Az alaprendszer meghatározására nincs általános módszer.

Fontos viszont az alábbi, D'Alembert-től származó fokszámcsökkentő eljárás:

5. tétel. Ha ismert ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$) m számú lineárisan független $y_1, \ldots, y_m : I \to \mathbb{R}$ megoldása I-n, akkor ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$) megoldásainak meghatározása visszavezethető egy $(n-m)$-edrendű lineáris homogén differenciálegyenlet megoldására.

Bizonyítás.
– Legyenek $y_1, \ldots, y_m$ ($\neq 0$) lineárisan független megoldásai ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$)-nek, míg $y : I \to \mathbb{R}$ egy tetszőleges megoldás, akkor legyen

$$(\Delta) \qquad u \doteq \left(\frac{y}{y_1}\right)',$$

azaz

$$y(x) = y_1(x) \int u(x)dx .$$

Innen

$$y' = y_1' \int u(x)dx + y_1 u , \quad \ldots , \quad y^{(n)} = y_1^{(n)} \int u(x)dx + \cdots + y_1 u^{(n-1)}$$

következik. $y, y', \ldots, y^{(n)}$ kapott értékeit ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$)-be helyettesítve:

$$\left[y_1^{(n)} + \sum_{i=1}^{n} a_i(x) y_1^{(n-i)}\right] \int u dx + y_1 u^{(n-1)} + \cdots + A(x)u = 0$$

adódik, melyből – felhasználva, hogy $y_1 \neq 0$ megoldása ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$)-nek – kapjuk, hogy u teljesíti a

$$(\mathsf{H}_{(n-1)}\mathsf{D}) \qquad u^{(n-1)} + Q_1(x)u^{(n-2)} + \cdots + Q_{n-1}(x)u = 0$$

$(n-1)$-edrendű differenciálegyenletet és viszont: ha u teljesíti ($\mathsf{H}_{(n-1)}\mathsf{D}$)-t, akkor a ($\Delta$)-ben definiált y teljesíti ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$)-t.
– Válasszuk most (Δ)-ben y-nak rendre az $y_2, \ldots, y_m$ függvényeket, akkor a

$$(\Delta') \qquad u_k \doteq \left(\frac{y_k}{y_1}\right)' \qquad (k = 2, \ldots, m)$$

függvények megoldásai ($\mathsf{H}_{(n-1)}\mathsf{D}$)-nek, továbbá lineárisan függetlenek, mert ellenkező esetben $\exists\, \alpha_2, \ldots, \alpha_m \in \mathbb{R}$ ($\sum \alpha_i^2 > 0$), hogy

$$\sum_{i=2}^{m} \alpha_i u_i(x) = 0 \qquad (x \in I),$$

ami adja, hogy

$$\sum_{i=2}^{m} \alpha_i \int u_i + \alpha_1 = 0 \qquad (x \in I).$$

Ebből, a (Δ')-ből adódó

$$\frac{y_k}{y_1} = \int u_k(x)dx$$

egyenlőség miatt

$$\sum_{i=2}^{m} \alpha_i \frac{y_i}{y_1} + \alpha_1 = 0 \qquad (x \in I),$$

illetve

$$\sum_{i=1}^{m} \alpha_i y_i(x) = 0 \qquad (x \in I)$$

következne, ellentétben azzal, hogy $y_1, \ldots, y_m$ lineárisan függetlenek.

– Így $(H_{(n-1)};D)$-nek ismert $m-1$ lineárisan független megoldása, ezek $u_2, \dots, u_m$. Ebből az előbbi eljárással meghatározható $(H_{(n-2)}D)$ $m-2$ számú lineárisan független megoldása. Az eljárást folytatva egy $(H_{(n-m)};D)$ $n-m$-edrendű differenciálegyenlethez jutunk.

Ha $(H_{(n-m)};D)$ megoldásait meghatározzuk, akkor azokból $(H_{(n-m+1)}D)$, $\dots$, $(H_{(n-1)};D)$ és így $(H_n D)$ megoldásai is adottak lesznek (Δ) szerint.

2. következmény. Legyen $y_1 : I \to \mathbb{R}$ $(y_1 \neq 0)$ megoldása az

$$(H_2D) \qquad y'' + a_1(x)y' + a_2(x)y = 0$$

differenciálegyenletnek. Az $y : I \to \mathbb{R}$ függvény akkor, és csak akkor megoldása (H_2D)-nek, ha az

$$u : I \to \mathbb{R} \qquad u \doteq \left(\frac{y}{y_1}\right)'$$

függvény megoldása az

$$(H_1D) \qquad u' + \left(a_1(x) + 2\frac{y_1'(x)}{y_1(x)}\right) u = 0$$

differenciálegyenletnek. Így (H_2D) általános megoldása

$$y = cy_1 \int \exp\left[-\int \left(a_1(x) + 2\frac{y_1'(x)}{y_1(x)}\right) dx\right] dx =$$
$$= cy_1 \int \frac{1}{y_1^2(x)} \exp\left[-\int a_1(x)dx\right] dx\,.$$

Bizonyítás. Az előbbi eljárás azonnal adja (H_1D)-t, ami egy szeparábilis differenciálegyenlet, az

$$u = c \int \exp\left[-\int (a_1(x) + 2)dx\right] dx =$$
$$= cy_1 \int \frac{1}{y_1^2(x)} \exp\left[-\int a_1(x)dx\right] dx\,.$$

megoldással, ami $y = y_1 \int u\,dx$ szerint adja az állítást.

2. Konstansegyütthatós lineáris homogén differenciálegyenletek

Definíció. Ha (H_nD)-ben

$$a_i(x) = a_i \in \mathbb{R} \qquad (x \in I),$$

akkor a kapott

$$(KH_nD) \qquad y^{(n)} + \sum_{i=1}^{n} a_i y^{(n-i} = 0$$

egyenletet n-edrendű konstansegyütthatós lineáris homogén differenciál-egyenletnek nevezzük.
(KH_nD) karakterisztikus polinomja:

$$(KP) \qquad P(\lambda) \doteq \lambda^n + \sum_{i=1}^{n} a_i \lambda^{n-i},$$

míg karakterisztikus egyenlete:

$$(KE) \qquad \lambda^n + \sum_{i=1}^{n} a_i \lambda^{n-i} = 0.$$

Tétel. Ha $\lambda_1, \dots, \lambda_k \in \mathbb{R}$ $p_1, \dots, p_k$ $(\in \mathbb{N})$-szeres (különböző) gyökei (KH_nD) karakterisztikus egyenletének, hogy $p_1 + \dots + p_n = n$, akkor

$$(AR) \qquad \begin{cases} e^{\lambda_1 x}, & xe^{\lambda_1 x}, & \dots, & x^{p_1 - 1}e^{\lambda_1 x} \\ \vdots & & & \\ e^{\lambda_k x}, & xe^{\lambda_k x}, & \dots, & x^{p_k - 1}e^{\lambda_k x} \end{cases}$$

alaprendszere (KH_nD)-nek, ha $\lambda_1, \dots, \lambda_k$ valósak.

Ha például $\lambda_1 = \alpha + i\beta$, $\lambda_2 = \alpha - i\beta$ konjugált komplex gyökei (KE)-nek, hogy $p_1 = p_2 = p$-szeresek, akkor (AR) első két sora helyett

$$\begin{matrix} e^{\alpha x}\cos\beta x, & xe^{\alpha x}\cos\beta x, & \dots, & x^{p-1}e^{\alpha x}\cos\beta x \\ e^{\alpha x}\sin\beta x, & xe^{\alpha x}\sin\beta x, & \dots, & x^{p-1}e^{\alpha x}\sin\beta x \end{matrix}$$

szerepel. (Hasonló a helyzet a további komplex gyökök esetén is.)

Bizonyítás. (Csak a valós esetre)

a) (AR) elemei megoldásai $(\mathsf{KH}_n\mathsf{D})$-nek:
– $e^{\lambda_i x}$ $(i = 1, \ldots, k)$ esetén egyszerű helyettesítéssel győződhetünk meg erről.
$xe^{\lambda_i x}, \ldots, x^{p_i - 1}e^{\lambda_i x}$ $(i = 1, \ldots, k)$ esetén fel kell használni azt is, hogy ha λ_i p_i-szeres gyöke (KE)-nek, akkor

$$P(\lambda_i) = P'(\lambda_i) = \cdots = P^{(p_i-1)}(\lambda_i) = 0$$

teljesül.

b) (AR) függvényei lineárisan függetlenek:

Tegyük fel, hogy lineárisan függőek. Ekkor léteznek c_i $(\sum_{i=1}^{n} c_i^2 > 0)$ konstansok, melyekkel képezve (AR) függvényeinek lineáris kombinációját, az azonosan 0-nak adódik, ami adja, hogy

$$e^{\lambda_1 x}P_{n_1}(x) + \cdots + e^{\lambda_m x}P_{n_m}(x) \equiv 0, \tag{1}$$

ahol $m \le k$, P_{n_k} fokszáma $\le n_k$ és létezik P_{n_k}, hogy abban létezik 0-tól különböző együttható. Legyen ez $P_{n_1} = P_l$ l-edfokú. Szorozzuk meg (1)-et $e^{-\lambda_m x}$-szel, akkor

$$P_l(x)e^{(\lambda_1-\lambda_m)x} + \cdots + P_{n_{m-1}}(x)e^{(\lambda_{m-1}-\lambda_m)x} + P_{n_m}(x) \equiv 0$$

következik, ahol $\lambda_i - \lambda_m \neq 0$ $(i = 1, \ldots, m-1)$. Az utóbbi egyenletet $n_m + 1$-szer differenciálva kapjuk, hogy

$$P_l^1(x)e^{(\lambda_1-\lambda_m)x} + \cdots + P_{n_{m-1}}^1(x)e^{(\lambda_{m-1}-\lambda_m)x} \equiv 0\,,$$

ahol $P_l^1(x)$ is l-edfokú, azaz x^l együtthatója nem 0. Ebből $e^{\lambda_m x}$-szel való szorzás után

$$P_l^1(x)e^{\lambda_1 x} + \cdots + P_{n_{m-1}}^1(x)e^{\lambda_{m-1} x} \equiv 0 \tag{2}$$

adódik.
Az eljárást $m-1$-szer ismételve ((2)-vel kezdve) kapjuk, hogy

$$P_l^{m-1}(x)e^{\lambda_1 x} \equiv 0\,,$$

ahol P_l^{m-1} is l-edfokú, ami viszont azt jelentené, hogy egy l-edfokú polinom azonosan nulla, ami lehetetlen.
Így (AR) függvényei lineárisan függetlenek.

Következmény. Az

$$y'' + a_1 y' + a_2 y = 0 \tag{$\mathsf{KH_2D}$}$$

karakterisztikus egyenlete a másodfokú

$$\lambda^2 + a_1\lambda + a_2 = 0 \tag{$\mathsf{KE_2}$}$$

egyenlet, így ha ennek gyökei:

a) $\lambda_1, \lambda_2 \in \mathbb{R}$, $\lambda_1 \neq \lambda_2$, akkor $(\mathsf{KH_2D})$ általános megoldása
$$y = c_1 e^{\lambda_1 x} + c_2 e^{\lambda_2 x};$$

b) $\lambda_1 = \lambda_2 = \lambda_0 \in \mathbb{R}$, akkor $(\mathsf{KH_2D})$ általános megoldása
$$y = c_1 e^{\lambda_0 x} + c_2\, x\, e^{\lambda_0 x};$$

c) $\lambda_1 = \alpha + i\beta$, $\lambda_2 = \alpha - i\beta$ $(\alpha, \beta \in \mathbb{R})$, akkor $(\mathsf{KH_2D})$ általános megoldása
$$y = [c_1 \cos \beta x + c_2 \sin \beta x]e^{\alpha x}.$$

3. n-edrendű lineáris inhomogén differenciálegyenletek

Definíció. Legyenek $a_i, b : [a, b] \to \mathbb{R}$ $(i = 1, \ldots, n)$ adott folytonos függvények, akkor az

$$y^{(n)} + \sum_{i=1}^{n} a_i(x)y^{(n-i)} = b(x) \tag{$\mathsf{IH_nD}$}$$

differenciálegyenletet n-edrendű lineáris inhomogén differenciálegyenletnek nevezzük.

1. tétel. Legyen y_p partikuláris megoldása $(\mathsf{IH_nD})$-nek. Az y akkor, és csak akkor megoldása $(\mathsf{IH_nD})$-nek, ha az

$$y_H : I \to \mathbb{R}, \qquad y_H(x) = y(x) - y_p(x)$$

szerint definiált függvény megoldása az $(\mathsf{IH_nD})$-ből képzett $(\mathsf{H_nD})$-nek.

Bizonyítás.

a) Ha y és y_p megoldásai ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$)-nek, akkor az y-ra és y_p-re felírt ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$)-t kivonva egymásból

$$(y-y_p)^{(n)}+\sum_{i=1}^{n}a_i(x)(y-y_p)^{(n-i)}=0$$

adódik, azaz $y-y_p \doteq y_H$ valóban megoldása ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$)-nek.

b) Ha y_p megoldása ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$)-nek és y_H megoldása ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$)-nek, akkor a két egyenlet összeadása adja, hogy $y \doteq y_H+y_p$ is megoldása ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$)-nek.

Következmény. Ha y_p ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$) egy partikuláris megoldása, $y_1,\dots,y_n$ pedig ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$) alaprendszere, akkor ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$) általános megoldása

$$y=\sum_{i=1}^{n}c_iy_i+y_p\ .$$

Hogyan határozható meg y_p?

2. tétel (a konstansvariálás módszere ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$)-re). Ha $y_1,\dots,y_n$ az ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$)-ből képzett ($\mathsf{H}_n\mathsf{D}$) alaprendszere és a $c_i : I\to\mathbb{R}$ $(i=1,\dots,n)$ függvények kielégítik a

$$(\mathsf{C})\quad \sum_{i=1}^{n}c_i'(x)y_i^{(j)}(x)=0\quad (j=0,\dots,n-2);\quad \sum_{i=1}^{n}c_i'(x)y_i^{(n-1)}(x)=b(x)$$

egyenletrendszert I-n, akkor

$$(\mathsf{P})\qquad y_p : I\to\mathbb{R},\qquad y_p(x)\doteq\sum_{i=1}^{n}c_i(x)y_i(x)$$

megoldása ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$)-nek.

Bizonyítás. (P)-ből (C) felhasználásával:

$$\begin{aligned}
y_p'(x) &= \sum_{i=1}^{n}c_i'(x)y_i(x)+\sum_{i=1}^{n}c_i(x)y_i'(x)=\sum_{i=1}^{n}c_i(x)y_i'(x)\\
&\ \vdots\\
y_p^{(n-1)}(x) &= \sum_{i=1}^{n}c_i'(x)y_i^{(n-2)}(x)+\sum_{i=1}^{n}c_i(x)y_i^{(n-1)}(x)=\sum_{i=1}^{n}c_i(x)y_i^{(n-1)}(x)\\
y_p^{(n)}(x) &= \sum_{i=1}^{n}c_i'(x)y_i^{(n-1)}(x)+\sum_{i=1}^{n}c_i(x)y_i^{(n)}(x)=\\
&= \sum_{i=1}^{n}c_i(x)\left[-\sum_{j=1}^{n}a_j(x)y_i^{(n-j)}(x)\right]+b(x)=\\
&= -\sum_{j=1}^{n}a_j(x)\left[\sum_{i=1}^{n}c_i(x)y_i^{(n-j)}(x)\right]+b(x)=\\
&= -\sum_{j=1}^{n}a_j(x)y_p^{(n-j)}(x)+b(x)\ ,
\end{aligned}$$

azaz y_p teljesíti ($\mathsf{IH}_n\mathsf{D}$)-t, amit bizonyítani kellett.

Megjegyzések.

1) (C) $c_1',\dots,c_n'$-re egy inhomogén lineáris egyenletrendszer, melynek determinánsa a Wronszki-determináns, melyre $W(x)\neq 0$ (I-n). Így léteznek ϕ_i $(i=1,\dots,n)$ függvények, hogy

$$c_i'(x)=\phi_i(x)\qquad (x\in I,\ i=1,\dots,n),$$

amiből

$$c_i(x)=\int\phi_i(x)dx\qquad (i=1,\dots,n)$$

adja a c_i függvényeket.

2) ($\mathsf{IH}_2\mathsf{D}$) esetén

$$(\mathsf{IH}_2\mathsf{D})\qquad y''+a_1(x)y'+a_2(x)y=b(x),$$

és ha y_1, y_2 alaprendszer, akkor (C)

$$(\mathsf{C}')\qquad \begin{cases} c_1'(x)y_1(x)+c_2'(x)y_2(x)=0\\ c_1'(x)y_1'(x)+c_2'(x)y_2'(x)=b(x)\end{cases}$$

alakú. Ebből pedig

$$c_1'(x) = \frac{\begin{vmatrix} 0 & y_2(x) \\ b(x) & y_2'(x) \end{vmatrix}}{W(y_1(x), y_2(x))} = -\frac{b(x)y_2(x)}{W(y_1(x), y_2(x))};$$

$$c_2'(x) = \frac{b(x)y_1(x)}{W(y_1(x), y_2(x))},$$

illetve

$$c_1(x) = \int -\frac{b(x)y_2(x)}{W(y_1(x), y_2(x))}dx; \qquad c_2(x) = \int \frac{b(x)y_1(x)}{W(y_1(x), y_2(x))}dx$$

következik. Továbbá ezen c_1 és c_2 függvényekkel a partikuláris megoldás

$$y_p(x) = c_1(x)y_1(x) + c_2(x)y_2(x) \qquad (x \in I).$$

4. Lineáris differenciálegyenlet-rendszerek

1. definíció. Legyenek $g_{ij}, \varphi_i : I \to \mathbb{R}$ $(i, j = 1, \dots, n)$ folytonos függvények. A

$$\text{(LIHDER)} \qquad y_i' + \sum_{j=1}^{n} g_{ij}(x)y_j = \varphi_i(x) \qquad (i = 1, \dots, n),$$

illetve az $(y_1, \dots, y_n)^\top \doteq \underline{y}$, $(\varphi_1, \dots, \varphi_n)^\top \doteq \underline{\varphi}$, $(g_{ij})_{n\times n} \doteq \underline{\underline{g}}$ jelölésekkel a

$$\text{(LIHDER')} \qquad \underline{y}' + \underline{\underline{g}}(x)\underline{y} = \underline{\varphi}$$

egyenletrendszert lineáris inhomogén differenciálegyenlet-rendszernek, míg az

$$\text{(LHDER)} \qquad \underline{y}' + \underline{\underline{g}}(x)\underline{y} = 0$$

egyenletrendszert lineáris homogén differenciálegyenlet-rendszernek nevezzük.

Megjegyzések.

1) (LIHDER), illetve (LHDER) megoldásainak meghatározása visszavezethető az n-edrendű lineáris differenciálegyenletek elméletére.
2) Ugyanakkor önálló elmélet is kidolgozható, mely szoros analógiát mutat az n-edrendű lineáris differenciálegyenletek elméletével. A következőkben kimondott tételek bizonyítása is hasonló, természetesen bizonyos módosításokkal (például más egzisztencia és unicitás tételt kell használni, módosul a Wronski-determináns fogalma is).

1. tétel. Ha $\underline{y}_1, \dots, \underline{y}_k$ megoldásai (LHDER)-nek, akkor

$$\underline{y} = c_1\underline{y}_1 + \dots + c_k\underline{y}_k \qquad (c_1, \dots, c_k \in \mathbb{R})$$

is az.

2. tétel. Ha $\underline{y}_1, \dots, \underline{y}_n$ lineárisan független megoldásai (LHDER)-nek, akkor bármely $\underline{y}$ megoldásra létezik $c_1, \dots, c_n \in \mathbb{R}$, hogy

$$\underline{y} = c_1\underline{y}_1 + \dots + c_n\underline{y}_n.$$

2. definíció. Az (LHDER) $\underline{y}_1, \dots, \underline{y}_n$ ($\underline{y}_1 = (y_{11}, \dots, y_{n1})^\top, \dots, \underline{y}_n = (y_{1n}, \dots, y_{nn})^\top$) lineárisan független megoldásaiból képzett

$$\psi = \begin{pmatrix} y_{11} & \cdots & y_{1n} \\ \vdots & & \\ y_{n1} & \cdots & y_{nn} \end{pmatrix}$$

mátrixot alap-, vagy megoldásmátrixnak, míg a

$$W \doteq \det \psi$$

determinánst az $\underline{y}_1, \dots, \underline{y}_n$ függvények Wronski-determinánsának nevezzük.

3. tétel. Ha $\underline{y}_1, \dots, \underline{y}_n : I \to \mathbb{R}^n$ megoldásai (LHDER)-nek és $x_0 \in I$ rögzített, akkor

$$W(x) = W(x_0) \exp\left[-\int_{x_0}^{x} \sum_{i=1}^{n} g_{ii}(t)dt\right] \qquad (x \in I)$$

teljesül. Így $W(x) \equiv 0$, vagy $W(x) \neq 0$ $(x \in I)$.

4. tétel. ψ akkor, és csak akkor alapmátrixa (LHDER)-nek, ha $W(x) \neq 0$ $(x \in I)$.

Megjegyzés. Itt is a fő feladat az alaprendszer meghatározása, melyre általános módszer nincs, de itt is használható D'Alambert redukciós módszere, melynek lényege: ha ismert (LHDER) egy megoldása, akkor az egyenletrendszer eggyel kevesebb egyenletből álló differenciálegyenlet-rendszerre vezethető vissza.

5. tétel. Ha $\underline{y}_p$ megoldása (LIHDER)-nek, úgy $\underline{y}$ akkor, és csak akkor megoldása, ha $\underline{y} - \underline{y}_p \doteq \underline{y}_H$ megoldása a (LIHDER)-ből képzett (LHDER)-nek. Azaz (LIHDER) általános megoldása $\underline{y} = \underline{y}_H + \underline{y}_p$ alakú.

6. tétel (a konstansvariálás módszere). Ha $\underline{y}_1, \dots, \underline{y}_n$ (LHDER) alaprendszere és $c_i : [a, b] \to \mathbb{R}$ $(i = 1, \dots, n)$ olyan függvények, hogy teljesül a

$$\sum_{i=1}^{n} c_i' \underline{y}_i = \underline{\varphi} ,$$

azaz a

$$\left.\begin{cases} c_1'(x) y_{11}(x) + \dots + c_n'(x) y_{1n}(x) = \varphi_1(x) \\ \vdots \\ c_1'(x) y_{n1}(x) + \dots + c_n'(x) y_{nn}(x) = \varphi_n(x) \end{cases}\right\} \qquad (x \in [a, b])$$

egyenletrendszer, akkor

$$\underline{y}_p(x) = \sum_{i=1}^{n} c_i(x) \underline{y}_i(x) \qquad (x \in [a, b])$$

megoldása (LIHDER)-nek.

Megjegyzések.

1) Ha (LHDER) konstansegyütthatós, azaz $\underline{\underline{g}} = A$ konstans mátrix, azaz $g_{ij}(x) = a_{ij} \in \mathbb{R}$ $(i, j = 1, \dots, n)$, akkor az

(KLHDER) $$\underline{y}' + A\underline{y} = 0$$

megoldásait az

$$\underline{y}(x) = ce^{\lambda x} = \begin{pmatrix} c_1 e^{\lambda x} \\ \vdots \\ c_n e^{\lambda x} \end{pmatrix}, \qquad c = \begin{pmatrix} c_1 \\ \vdots \\ c_n \end{pmatrix}$$

alakban keressük, ahol $\lambda \in \mathbb{R}$ vagy $\mathbb{C}$.
Ekkor (KLHDER)-ből kapjuk, hogy

$$\underline{y}' = \lambda c e^{\lambda x} = -Ace^{\lambda x},$$

azaz $Ac = -\lambda c$, illetve $(A + \lambda E)c = 0$ egyenletrendszer teljesül. Másképpen fogalmazva $y = ce^{\lambda x}$ akkor, és csak akkor megoldása (KLHDER)-nek, ha

(*) $$(A + \lambda E)c = 0 ,$$

ahol E az egységmátrix. Ez egy homogén lineáris egyenletrendszer c-re.
Lineáris algebrából ismert, hogy (*)-nak akkor, és csak akkor létezik nemtriviális megoldása, ha

$$\det(A + \lambda E) = \begin{vmatrix} a_{11} + \lambda & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} + \lambda & \dots & a_{2n} \\ \vdots & & & \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & a_{nn} + \lambda \end{vmatrix} = 0 ,$$

azaz λ megoldása a

$$P_n(\lambda) = \det(A + \lambda E) = 0$$

karakterisztikus egyenletnek, ami n-edfokú.
Ennek n (valós vagy komplex) megoldása van, melyekhez meghatározhatók a $c \neq 0$ vektorok (ezek csak egy multiplikatív konstanstól eltekintve egyértelműek).
Ezután eljuthatunk (KLHDER) alaprendszeréhez is (ha $\lambda_1, \dots, \lambda_n$ mind valósak, akkor egyszerűbb az eset most is).

2) Oldjuk meg az alábbi differenciálegyenlet-rendszert:

(IH) $$\begin{cases} y_1' - y_1 - y_2 = 0 \\ y_2' - y_1 - y_2 = x \end{cases} \qquad \left(n = 2,\ A = \begin{pmatrix} -1 & -1 \\ -1 & -1 \end{pmatrix}\ \varphi(x) = \begin{pmatrix} 0 \\ x \end{pmatrix}\right)$$

Tekintsük a homogén

$$\text{(H)} \qquad \begin{cases} y_1' - y_1 - y_2 = 0 \\ y_2' - y_1 - y_2 = 0 \end{cases}$$

differenciálegyenlet-rendszert. Ennek megoldásait az

$$(*) \qquad \underline{y} = \begin{pmatrix} y_1 \\ y_2 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} c_1 e^{\lambda x} \\ c_2 e^{\lambda x} \end{pmatrix}$$

alakban keresve kapjuk, hogy $(*)$ akkor, és csak akkor megoldása (H)-nak, ha

$$\begin{cases} (\lambda - 1)c_1 - c_2 = 0 \\ -c_1 + (\lambda - 1)c_2 = 0 \end{cases} .$$

Ez egy lineáris homogén egyenletrendszer c_1, c_2-re, melynek akkor, és csak akkor létezik triviálistól különböző megoldása, ha

$$\begin{vmatrix} \lambda - 1 & -1 \\ -1 & \lambda - 1 \end{vmatrix} = (\lambda - 1)^2 - 1 = \lambda^2 - 2\lambda = 0 ,$$

azaz, ha $\lambda_1 = 0$, $\lambda_2 = 2$.

$$\begin{aligned} \lambda_1 = 0 \quad &\Rightarrow \quad -c_1 - c_2 = 0 \quad \Leftrightarrow \quad c_2 = -c_1 \ (c_1 \text{ tetsz.}), \\ &\Rightarrow \quad \underline{y}_1 = \begin{pmatrix} y_{11} \\ y_{21} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} c_1 \\ -c_1 \end{pmatrix} \quad \Rightarrow \quad \underline{y}_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix} . \\ \lambda_2 = 2 \quad &\Rightarrow \quad c_1 - c_2 = 0 \quad \Leftrightarrow \quad c_2 = c_1 , \\ &\Rightarrow \quad \underline{y}_2 = \begin{pmatrix} y_{12} \\ y_{22} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} c_1 e^{2x} \\ c_1 e^{2x} \end{pmatrix} \quad \Rightarrow \quad \underline{y}_2 = \begin{pmatrix} e^{2x} \\ e^{2x} \end{pmatrix} . \end{aligned}$$

Az alapmátrix:

$$\psi(x) = \begin{pmatrix} 1 & e^{2x} \\ -1 & e^{2x} \end{pmatrix} .$$

A Wronski-determináns:

$$W(x) = \begin{vmatrix} 1 & e^{2x} \\ -1 & e^{2x} \end{vmatrix} = 2e^{2x} \neq 0 .$$

Így

$$\underline{y}_1 = \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix} , \qquad \underline{y}_2 = \begin{pmatrix} e^{2x} \\ e^{2x} \end{pmatrix}$$

alaprendszere a homogén differenciálegyenlet-rendszernek, ami adja, hogy

$$\underline{y}_H(x) = c_1 \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix} + c_2 \begin{pmatrix} e^{2x} \\ e^{2x} \end{pmatrix} \quad \Rightarrow \quad \begin{cases} y_{1H}(x) = c_1 + c_2 e^{2x} \\ y_{2H}(x) = -c_1 + c_2 e^{2x} \end{cases}$$

a vizsgált (H) konstansegyütthatós lineáris homogén differenciálegyenlet általános megoldása.
Ekkor (a 6. tétel miatt)

$$\underline{y}_p(x) = c_1(x) \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix} + c_2(x) \begin{pmatrix} e^{2x} \\ e^{2x} \end{pmatrix}$$

megoldása (IH)-nak, ha

$$\begin{cases} c_1'(x) \cdot 1 + c_2'(x) \cdot e^{2x} = 0 \\ c_1'(x) \cdot (-1) + c_2'(x) \cdot e^{2x} = x \end{cases}$$

teljesül, melyből

$$c_1'(x) = \frac{\begin{vmatrix} 0 & e^{2x} \\ x & e^{2x} \end{vmatrix}}{2e^{2x}} = -\frac{x}{2}; \qquad c_2'(x) = \frac{\begin{vmatrix} 1 & 0 \\ -1 & x \end{vmatrix}}{2e^{2x}} = \frac{x}{2} e^{-2x} ,$$

illetve

$$\begin{cases} c_1(x) = -\dfrac{x^2}{4} , \\ c_2(x) = \displaystyle\int \frac{x}{2} e^{-2x} dx = -\frac{1}{2}\frac{x}{2} e^{-2x} - \int -\frac{1}{2}\frac{1}{2} e^{-2x} = \\ \qquad = -\dfrac{x}{4} e^{-2x} - \dfrac{1}{8} e^{-2x}. \end{cases}$$

következik. Így (az 5. tétel miatt) (IH) általános megoldását az

$$\begin{aligned} \underline{y}(x) &= \underline{y}_H(x) + \underline{y}_p(x) = \\ &= c_1 \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix} + c_2 \begin{pmatrix} e^{2x} \\ e^{2x} \end{pmatrix} + c_1(x) \begin{pmatrix} 1 \\ -1 \end{pmatrix} + c_2(x) \begin{pmatrix} e^{2x} \\ e^{2x} \end{pmatrix} \end{aligned}$$

alakban kapjuk, amiből következik, hogy

$$y_1(x) = c_1 + c_2 e^{2x} - \frac{x^2}{4} - \frac{x}{4} - \frac{1}{8}$$
$$y_2(x) = -c_1 + c_2 e^{2x} + \frac{x^2}{4} - \frac{x}{4} - \frac{1}{8}.$$

3) Az előbbi példa differenciálegyenlet-rendszerének másik megoldása:
Az

(IH) $$\begin{cases} y_1' - y_1 - y_2 = 0 \\ y_2' - y_1 - y_2 = x \end{cases}$$

differenciálegyenlet-rendszer első egyeneltét differenciálva (az egyenletek adják, hogy y_1 és y_2 is kétszer, sőt akárhányszor differenciálható)

$$y_1'' - y_1' - y_2' = 0$$

következik, melyet összehasonlítva a differenciálegyenlet-rendszerrel eliminálható y_2' és y_2, és az

$$y_1'' - 2y_1' = x$$

másodrendű konstansegyütthatós lineáris inhomogén differenciálegyenlet adódik y_1-re.
A homogén egyenlet karakterisztikus egyenlete: $\lambda^2 - 2\lambda = 0$, ami akkor, és csak akkor teljesül, ha $\lambda_1 = 0$, $\lambda_2 = 2$, amiből kapjuk, hogy

$$y_{1H}(x) = c_1 + c_2 e^{2x} \qquad (x \in \mathbb{R}).$$

Keressük y_{1_p}-t

$$y_{1_p}(x) = c_1(x) + c_2(x) e^{2x}$$

alakban, ez megoldás, ha $c_1'(x)$ és $c_2'(x)$ teljesíti a

$$\left.\begin{aligned} c_1'(x)\cdot 1 + c_2'(x)\cdot e^{2x} &= 0 \\ c_1'(x)\cdot 0 + c_2'(x)\cdot 2e^{2x} &= x \end{aligned}\right\}$$

egyenletrendszert, amiből következik, hogy

$$c_1'(x) = \frac{\begin{vmatrix} 0 & e^{2x} \\ x & 2e^{2x} \end{vmatrix}}{\begin{vmatrix} 1 & e^{2x} \\ 0 & 2e^{2x} \end{vmatrix}} = -\frac{xe^{2x}}{2e^{2x}} = -\frac{x}{2} \quad \Rightarrow \quad c_1(x) = -\frac{x^2}{4};$$

$$c_2'(x) = \frac{\begin{vmatrix} 1 & 0 \\ 0 & x \end{vmatrix}}{2e^{2x}} = \frac{x}{2} e^{-2x} \quad \Rightarrow \quad c_2(x) = \frac{x}{4} e^{-2x} - \frac{1}{8} e^{-2x}.$$

Így

$$y_1(x) = -\frac{x^2}{4} - \frac{x}{4} - \frac{1}{8} + c_1 + c_2 e^{2x}$$

és

$$y_2(x) = y_1'(x) - y_1(x) = \frac{x^2}{4} - \frac{x}{4} - \frac{1}{8} - c_1 + c_2 e^{2x}.$$

5. Konstansegyütthatós lineáris differenciálegyenletek megoldása Laplace-transzformációval

Definíció. Az $f : [0, \infty) \to \mathbb{R}$ függvény Laplace-transzformáltján az

$$F(s) \doteq \mathcal{L}[f(t)] \doteq \int_0^\infty e^{-st} f(t)\,dt \qquad (s \in \mathbb{R}_+)$$

szerint definiált $F \doteq \mathcal{L}[f] : \mathbb{R}_+ \to \mathbb{R}$ függvényt értjük, ha az improprius integrál konvergens. Inverzét (ha létezik) $\mathcal{L}^{-1}$-gyel jelöljük.

A Laplace-transzformált tulajdonságai:

1) Ha $\exists\, \mathcal{L}[f(t)]$ és $\mathcal{L}[g(t)]$, akkor $\exists\, \mathcal{L}[a f(t) + b g(t)] =$
$= a\mathcal{L}[f(t)] + b\mathcal{L}[g(t)]$.

2) Ha $\exists\, \mathcal{L}[f(t)] = F(s)$, akkor $\exists\, \mathcal{L}[e^{at} f(t)] = F(s-a)$.

3) Ha $\exists\, \mathcal{L}[f(t)] = F(s)$, akkor $\exists\, \mathcal{L}[f(ct)] = \frac{1}{c} F\left(\frac{s}{c}\right)$.

4) Ha f „elég jó", akkor

$$\mathcal{L}\left[f^{(n)}(t)\right] = s^n\mathcal{L}[f(t)] - s^{n-1}f(0) - s^{n-2}f'(0) - \cdots - $$
$$- sf^{(n-2)}(0) - f^{(n-1)}(0) \,,$$

speciálisan: $\mathcal{L}[f'(t)] = s\mathcal{L}[f(t)] - f(0)$.

5) $\mathcal{L}[c] = \frac{c}{s}$; $\quad \mathcal{L}\left[\frac{t^{n-1}}{(n-1)!}\right] = \frac{1}{s^n}$.

6) $\mathcal{L}[e^{at}] = \frac{1}{s-a}$, $\quad \mathcal{L}\left[\frac{t^{n-1}e^{at}}{(n-1)!}\right] = \frac{1}{(s-a)^n} \quad (a \in \mathbb{R})$.

7) $\mathcal{L}[\sin\omega t] = \frac{\omega}{s^2+\omega^2}$; $\quad \mathcal{L}[\cos\omega t] = \frac{s}{s^2+\omega^2} \quad (\omega \in \mathbb{R})$.

8) Egy folytonos függvény egyértelműen meghatározott Laplace-transz-formáltja által.

Alkalmazás ($\mathrm{KIH}_n\mathrm{D}$) megoldására:
Képezzük

$$(\mathrm{KIH}_n\mathrm{D}) \qquad y^{(n)} + \sum_{i=1}^{n} a_i y^{(n-i)} = b(t)$$

mindkét oldalának Laplace-transzformáltját, akkor $\mathcal{L}$ 1. tulajdonsága miatt

$$\mathcal{L}\left[y^{(n)}\right] + \sum_{i=1}^{n} a_i \mathcal{L}\left[y^{(n-i)}\right] = \mathcal{L}[b(t)]$$

illetve 4. tulajdonsága miatt

$$\left(s^n + \sum_{i=1}^{n} a_i s^{n-i}\right)\mathcal{L}[y(t)] = y(0)\left[s^{n-1} + \sum_{i=1}^{n-1} a_i s^{n-i-1}\right] +$$
$$+ y'(0)\left[s^{n-2} + \sum_{i=1}^{n-2} a_i s^{n-i-2}\right] + \cdots + y^{(n-1)}(0) + \mathcal{L}[b(t)]$$

adódik, melyből $\mathcal{L}[y(t)]$ meghatározható. Ennek ismeretében pedig a 8. tulajdonság miatt – valamint az 5-7. tulajdonságok felhasználásával meghatározható $y(t)$ is.

Példa.
Oldjuk meg a következő ($\mathrm{KIH}_3\mathrm{D}$)-re vonatkozó Cauchy-feladatot:

$$(*) \qquad y''' - 3y' + 2y = 3e^t \,; \qquad y(0) = 0, \quad y'(0) = 0, \quad y''(0) = 2 \,.$$

Képezve a Laplace-transzformáltat

$$\mathcal{L}[y'''] - 3\mathcal{L}[y'] + 2\mathcal{L}[y] = 3\mathcal{L}[e^t]$$

adódik, illetve ebből (4. miatt)

$$s^3\mathcal{L}[y] - s - 2 - 3s\mathcal{L}[y] + 2\mathcal{L}[y] = \frac{3}{s-1}$$

következik, melyből egyszerű számolással (parciális törtekre bontással)

$$\mathcal{L}[y] = \frac{s+2+\frac{3}{s-1}}{(s-1)^2(s+2)} = -\frac{1}{9(s+2)} + \frac{1}{9(s-1)} + \frac{2}{3(s-1)^2} + \frac{1}{(s-1)^3}$$

adódik. Végül

$$y(t) = -\frac{1}{9}e^{-2t} + \frac{1}{9}e^t + \frac{2}{3}te^t + \frac{1}{2}t^2e^t$$

adja $(*)$ megoldását (8-at is felhasználva).

V. PEREMFELADATOK, STABILITÁS

1. A peremfeladat fogalma

Általában, ha egy

$$y^{(n)} = f\left(x, y, y', \ldots, y^{(n-1)}\right)$$

alakú differenciálegyenletnél azon feltételek, melyek esetén a megoldás egyértelműen jellemezhető, nem egy helyre vonatkoznak (mint a kezdetiérték-feladatnál), hanem azon $[a, b]$ intervallum két végpontjára, amelyen a megoldást keressük, akkor peremfeladatról beszélünk.
Az alkalmazások miatt különösen fontos a másodrendű lineáris differenciálegyenletre vonatkozó peremfeladat definiálása.
Tekintsük az

$$(1) \qquad y'' + a_1(x)y' + a_0(x)y = b(x) \qquad (x \in [a, b])$$

differenciálegyenletet a következő peremfeltételek valamelyikével:

elsőrendű peremfeltétel:	$y(a) = \eta_1, y(b) = \eta_2,$
másodrendű peremfeltétel:	$y'(a) = \eta_1, y'(b) = \eta_2,$
harmadrendű peremfeltétel:	$\alpha_1 y(a) + \alpha_2 y'(a) = \eta_1,$ $\beta_1 y(b) + \beta_2 y'(b) = \eta_2.$

Nyilván az első-, és másodrendű peremfeltétel speciális esete a harmadrendű peremfeltételnek, melyet Sturm-féle peremfeltételnek nevezünk.
Szokás még $y(a) - y(b) = \eta_1$, $y'(a) - y'(b) = \eta_2$ alakú peremfeltételt is tekinteni, melyet $\eta_1 = \eta_2 = 0$ esetén periódikus peremfeltételnek is neveznek.

Sturmtól származik a következő alakú peremfeladat:

$$(\mathrm{S}) \qquad \left(p(x)y'\right)' + q(x)y = b(x) \qquad (x \in [a, b]),$$

$$(\mathrm{SPF}) \qquad \begin{cases} \alpha_1 y(a) + \alpha_2 p(a) y'(a) = \eta_1 \\ \beta_1 y(b) + \beta_2 p(b) y'(b) = \eta_2 \end{cases},$$

ahol p folytonosan differenciálható, q, b folytonos függvények $[a, b]$-n, továbbá $p > 0$, $\alpha_1^2 + \alpha_2^2 > 0$, $\beta_1^2 + \beta_2^2 > 0$.
Megjegyezzük, hogy (1) a $p(x) = e^{\int a_1(x)dx}$ szorzással adja (S)-t. A $p(a), p(b)$ szorzók bevezetésének a peremfeltételekben praktikus okai vannak.
Ha $b(x) \equiv 0$, $\eta_1 = \eta_2 = 0$, akkor a fenti (S)+(SPF)-hez tartozó homogén peremfeladatot kapjuk.

Megjegyzés. A peremfeladat megoldásában alapvető feladat a homogén egyenlet alaprendszerének meghatárczása. Megmutatható, hogy ha y_1 és y_2 a homogén differenciálegyenlet alaprendszere, akkor az inhomogén peremfeladatnak akkor, és csak akkor létezik egyértelmű megoldása, ha

$$\begin{vmatrix} \alpha_1 y_1(a) + \alpha_2 p(a) y_1'(a) & \alpha_1 y_2(a) + \alpha_2 p(a) y_2'(a) \\ \beta_1 y_1(b) + \beta_2 p(b) y_1'(b) & \beta_1 y_2(b) + \beta_2 p(b) y_2'(b) \end{vmatrix} \neq 0 .$$

Ekkor a homogén peremfeladatnak csak triviális megoldása van.
Az általános elméletet nem vizsgáljuk.

2. Sturm-Liouville rendszerek

A következőkben egy szabad paramétert is tartalmazó peremfeladatot tekintünk.
Az

$$y'' + a_1(x)y' + [a_2(x) + \lambda] y = 0 , \qquad x \in [a, b]$$

másodrendű differenciálegyenlet, melyben egy λ paraméter is van, a

$$p(x) \doteq \exp\left[\int a_1(t)dt\right], \qquad q(x) \doteq a_2(x)p(x), \qquad s(x) = p(x)$$

($x \in [a, b]$) jelölésekkel a vele ekvivalens

$$(\mathrm{S\text{-}L}) \qquad \left(p(x)y'\right)' + [q(x) + \lambda s(x)]\, y = 0 , \qquad x \in [a, b]$$

alakba írható, melyet Sturm-Liouville egyenletnek is neveznek.
Feltesszük, hogy $\lambda \in \mathbb{R}$, q és s folytonos, p folytonosan differenciálható

függvények az $I = [a, b]$ intervallumon.
(S-L) reguláris, ha p és s pozitívak, míg ha a jobboldalon 0-tól különböző függvény van, úgy inhomogén (S-L) egyenletről beszélünk.
(S-L)-t az

$$\text{(PF)} \qquad \begin{cases} \alpha_1 y(a) + \alpha_2 p(a) y'(a) = 0 \\ \beta_1 y(b) + \beta_2 p(b) y'(b) = 0 \end{cases}$$

peremfeltételek mellett vizsgáljuk, ahol α_1, α_2, β_1, β_2 nem mind zérus valós konstansok.
(S-L)-t és (PF)-et együtt Sturm-Liouville rendszernek nevezzük, jelölése: (S-L-R).
Azon λ-kat, melyekre (S-L-R)-nek létezik 0-tól különböző megoldása saját-értékeknek, a hozzájuk tartozó megoldásokat pedig sajátfüggvényeknek nevezzük.

Példa. Tekintsük az

$$\text{(S-L-R)} \qquad \begin{cases} y'' + \lambda y = 0 \\ y(0) = 0, \quad y'(\pi) = 0 \end{cases} \qquad (0 \le x \le \pi)$$

speciális Sturm-Liouville rendszert.

a) Ha $\lambda \le 0$, úgy az alaprendszer $e^{\sqrt{|\lambda|}x}$, $e^{-\sqrt{|\lambda|}x}$, és így az általános megoldás:

$$y = c_1 e^{\sqrt{\lambda}\, x} + c_2 e^{-\sqrt{\lambda}\, x},$$

de a peremfeltételek miatt $c_1 = c_2 = 0$, ezért $y \equiv 0$.

b) Ha $\lambda > 0$, akkor az alaprendszer $\cos\sqrt{\lambda}x$, $\sin\sqrt{\lambda}x$, és így az általános megoldás:

$$y = A\cos\sqrt{\lambda}x + B\sin\sqrt{\lambda}x.$$

A peremfeltételek miatt:

$$\begin{aligned} y(0) &= A\cos 0 + B\sin 0 = 0 && \Rightarrow \quad A = 0\,, \\ y'(\pi) &= -A\sqrt{\lambda}\sin\sqrt{\lambda}\pi + B\sqrt{\lambda}\cos\sqrt{\lambda}\pi = 0 && \Rightarrow \quad B\sqrt{\lambda}\cos\sqrt{\lambda}\pi = 0\,. \end{aligned}$$

Ha $B = 0$ lenne, úgy $y = 0$ adódna, ha $B \ne 0$, akkor $\cos\sqrt{\lambda}\pi = 0$ miatt

$$\sqrt{\lambda}\pi = \frac{\pi}{2} + n\pi = \frac{2n+1}{2}\pi \quad \Rightarrow \quad \lambda = \left(\frac{2n+1}{2}\right)^2 \quad (n = 0, 1, 2 \dots),$$

azaz az (S-L-R) sajátértékei a

$$\lambda_n = \frac{(2n+1)^2}{4} \qquad (n = 0, 1, 2, \dots)$$

valós számok, míg a hozzájuk tartozó sajátfüggvények

$$y_n(x) = \sin\frac{2n+1}{2}x \qquad (n = 0, 1, \dots).$$

Megjegyzések.

1) Ha (S-L)-ben $p(a) = p(b)$ és (PF) az $y(a) = y(b)$, $y'(a) = y'(b)$ alakot ölti, akkor periódikus Sturm-Liouville rendszerről beszélünk.

2) Adott sajátértékhez több (lineárisan független) sajátfüggvény is tartozhat.

3) Vizsgálható a különböző sajátértékekhez tartozó sajátfüggvények ortogonalitása a p súlyfüggvényre, ami azt jelenti, hogy ha például φ_j és φ_k különböző sajátértékekhez tartozó sajátfüggvények, akkor

$$\int_a^b \varphi_j(x)\varphi_k(x)p(x)dx = 0 \qquad (j \ne k).$$

A példában $p = 1$, $[a, b] = [0, \pi]$, így azt kell megmutatni, hogy

$$\int_0^\pi \sin\frac{2i+1}{2}x \sin\frac{2j+1}{2}x = 0 \qquad (i, j = 0, 1, \dots;\ i \ne j).$$

4) Vizsgálható a sajátértékek elhelyezkedése is (pl. egy reguláris (S-L-R) sajátértékei $s(x) > 0$ esetén valósak).

5) Egy reguláris (S-L-R) sajátfüggvényei egy konstans szorzóig egyértelműen meghatározottak.

6) Egy reguláris (S-L-R) általános megoldása a sajátfüggvények segítségével az

$$y = \sum_i c_i y_i$$

függvénysorral állítható elő (lásd Fourier-sorok).

3. Parciális differenciálegyenletek peremfeltételekkel

Legyen adott az $(0,0)$ és $(l,0)$ pontban rögzített húr, melynek x pontja a t időpillanatban az $u(x,t)$ magasságban van. A rezgést az

$$\text{(RHD)} \qquad \frac{\partial^2 u}{\partial t^2} = a^2 \frac{\partial^2 u}{\partial x^2}$$

parciális differenciálegyenlet írja le, ahol $a = \sqrt{F/\mu}$ (F a feszítőerő, μ az egységnyi hosszra eső tömeg.) A rögzítettséget a

$$\text{(P)} \qquad u(0,t) = 0 \qquad u(l,t) = 0$$

peremfeltételek fejezik ki.
A $t = 0$-ban a húr alakját egy f, sebességét egy φ függvény írja le, azaz teljesülnek a

$$\text{(K)} \qquad u(x,0) = f(x), \qquad u_t(x,0) = \varphi(x) \qquad (x \in [a,b])$$

kezdeti feltételek is.
Megoldandó tehát (RHD) a (P) perem-, illetve a (K) kezdeti feltételek mellett (ez egy hiperbólikus parciális differenciálegyenletre vonatkozó vegyes feladat).
Keressük (RHD) megoldását az

$$\text{(SZ)} \qquad u(x,t) = X(x)T(t) \qquad (x \in [0,l], t \in \mathbb{R}_+)$$

alakban. Ezt (RHD)-be helyettesítve

$$X(x)T''(t) = a^2 X''(x)T(t)$$

adódik, melyből következnek a

$$\text{(H}_2\text{D}_1) \qquad X''(x) + \lambda X(x) = 0 \qquad (x \in [0,l]),$$
$$\text{(H}_2\text{D}_2) \qquad T''(t) + a^2 \lambda T(t) = 0 \qquad (t \in \mathbb{R}_+)$$

másodrendű homogén differenciálegyenletek.
(P) most az $X(0)T(t) = 0$, $X(l)T(t) = 0$ alakot ölti, amiből $u(x,t) \not\equiv 0$ miatt kapjuk (H_2D_1)-re a

$$\text{(P}_1) \qquad X(0) = 0, \qquad X(l) = 0$$

peremfeltételt.
Az előbb már láttuk, hogy (H_2D_1) megoldása

$$X(x) = A\cos\sqrt{\lambda}x + B\sin\sqrt{\lambda}x \qquad (x \in [0,l]),$$

amiből (P_1) miatt jön, hogy csak

$$\lambda_k = \frac{k^2 \cdot \pi^2}{l^2}$$

mellett van megoldás és ez $A = 0$ miatt

$$X_k(x) = B_k \sin\frac{k\pi}{l}x \qquad (k = 1, 2, \ldots).$$

(H_2D_2)-re pedig, adott $\lambda_k = (k^2\pi^2)/(l^2)$ esetén (azaz adott X_k-hoz) a

$$T_k(t) = C_k \cos a\frac{k\pi}{l}t + D_k \sin a\frac{k\pi}{l}t$$

megoldás következik. Így u-ra:

$$u_k(x,t) = \left[E_k \cos a\frac{k\pi}{l}t + F_k \sin a\frac{k\pi}{l}t\right] \sin\frac{k\pi}{l}x$$

adódik, mely teljesíti (RHD)-t és a (P) peremfeltételeket.
Megmutatható, hogy

$$E_k = \frac{2}{l}\int_0^l f(x)\sin\frac{k\pi}{l}x\,dx\,,$$

$$F_k = \frac{2}{k\pi a}\int_0^l \varphi(x)\sin\frac{k\pi}{l}x\,dx$$

mellett az

$$u(x,t) = \sum_{k=1}^{\infty} u_k(x,t) = \sum_{k=1}^{\infty}\left[E_k \cos a\frac{k\pi}{l}t + F_k \sin a\frac{k\pi}{l}t\right]\sin\frac{k\pi}{l}x$$

függvény megoldása (RHD)-nek és teljesíti a (P) perem- és (K) kezdeti feltételeket is.
Ez a megoldási módszer a Fourier-módszer (ami felhasználja a Fourier-sorok elméletét is).

4. Stabilitás

Legyen adott az $y' = y$ differenciálegyenlet és $y(t)$ az egyenlet $y(0) = \eta$, míg $z(t)$ a $z(0) = \eta + \varepsilon$ kezdeti feltételt kielégítő megoldása. Ekkor

$$\int_{\eta}^{y} \frac{1}{y}\, dy = \int_{0}^{t} 1\, dt \qquad \Rightarrow \qquad y(t) = \eta e^{t} \qquad (t \geq 0),$$

$$\int_{\eta+\varepsilon}^{z} \frac{1}{y}\, dy = \int_{0}^{t} 1\, dt \qquad \Rightarrow \qquad z(t) = (\eta + \varepsilon) e^{t} \qquad (t \geq 0)$$

adja, hogy

$$z(t) - y(t) = \varepsilon e^{t} \qquad (t \geq 0).$$

Az adott differenciálegyenletnél a változó kezdeti feltételekhez tartozó megoldások különbsége $\lim\limits_{t\to\infty} e^{t} = +\infty$ miatt $+\infty$-hez tart.
Ha most az $y' = -y$ differenciálegyenletet tekintjük, úgy az $y(0) = \eta$, illetve $z(0) = \eta + \varepsilon$ kezdeti feltételeket teljesítő $y(t)$, illetve $z(t)$ megoldások különbségére (az előbbivel azonos módon) kapjuk, hogy

$$z(t) - y(t) = \varepsilon e^{-t} \qquad (t \geq 0),$$

ami adja, hogy $\lim\limits_{t\to\infty} (z(t) - y(t)) = 0$, hiszen $\lim\limits_{t\to\infty} e^{-t} = 0$.

Cél: Megadni annak kritériumát, hogy egy adott differenciálegyenlet megoldása folytonosan függ a kezdeti feltételektől abban az értelemben, hogy $z(0)$ és $y(0)$ kis eltérése esetén az $|z(t) - y(t)|$ eltérés is kicsi a $t \geq 0$ intervallumon.
Az ilyen típusú problémák a differenciálegyenletek stabilitáselméletéhez tartoznak.

1. definíció (stabilitás, aszimptotikus stabilitás). Legyen $f : D \subset \mathbb{R}^{n+1} \to \mathbb{R}^n$ adott függvény, mely legalább az

$$S_\alpha = \{(t, \underline{y}) \mid t \geq 0,\ \|\underline{y} - \underline{x}(t)\| < \alpha\}$$

halmazon értelmezett és folytonos, ahol $x : [0, \infty) \to \mathbb{R}^n$ az

$$\underline{y}' = f(t, \underline{y})$$

differenciálegyenlet megoldása a $0 \leq t < \infty$ intervallumon.
Az $\underline{x}(t)$ megoldást stabilnak nevezzük, ha $\forall\, \varepsilon > 0$-hoz $\exists\, \delta$, melyre $\|\underline{y}_0 - \underline{x}(0)\| < \delta$ esetén az $\underline{y}(0) = \underline{y}_0$ kezdeti feltételt teljesítő $\underline{y}$ megoldás minden $t \geq 0$-ra értelmezett és

$$\|\underline{y}(t) - x(t)\| < \varepsilon \qquad \forall\, t \in [0, \infty)$$

teljesül. Az $\underline{x}(t)$ megoldást aszimptotikusan stabilnak nevezzük, ha stabil és $\lim\limits_{t\to\infty} \|y(t) - \underline{x}(t)\| = 0$.
Egy $\underline{x}(t)$ megoldást instabilnak nevezünk, ha nem stabil.

2. definíció (mátrix polinomja). Legyen

$$P_n(x) \doteq a_0 + a_1 x + \cdots + a_n x^n \qquad (x \in \mathbb{R})$$

egy valós polinom, $B = (B_{ij})$ egy $n \times n$-es mátrix, akkor $P_n(B)$ alatt a

$$P_n(B) \doteq a_0 E + a_1 B + \cdots + a_n B^n$$

mátrixot értjük és a B mátrix polinomjának nevezzük.
Ha $B = At$ (ahol $A = (a_{ij})$ $n \times n$-es mátrix), akkor

$$P_n(At) \doteq a_0 E + a_1 At + \cdots + a_n A^n t^n$$

egy t-től függő mátrix.

Megjegyzés. $\dfrac{d}{dt} P_n(At) = A P_n'(At)$, ahol $P_n'(x)$ a $P_n(x)$ deriváltja.

3. definíció (mátrix hatványsora). Legyen

$$f(x) \doteq \sum_{k=0}^{\infty} a_k x^k \qquad (|x| < r)$$

adott hatványsor az r konvergenciasugárral, akkor rendeljük hozzá a $B = (B_{ij})$ mátrixhoz az $f(B)$ mátrixot, hogy

$$\text{(MH)} \qquad f(B) \doteq \sum_{k=0}^{\infty} a_k B^k \qquad \left(\|B\|_e \doteq \sqrt{\sum_{i,j} |B_{ij}|^2} < r \right).$$

Tekintsük a C_k $n \times n$-es mátrixok $C = \sum_{k=0}^{\infty} C_k$ végtelen sorát. Ha $C_k = (c_{ij}^k)$ és $C = (c_{ij})$, úgy ez az egyenlőség a következő n^2 „darab" $c_{ij} = \sum_{k=0}^{\infty} c_{ij}^k$ végtelen számsor rövidítése.

Azt mondjuk, hogy a $\sum_{k=0}^{\infty} C_k$ mátrix sor konvergens, illetve abszolút konvergens, ha az n^2 „darab" $\sum_{k=0}^{\infty} c_{ij}^k$ számsor is ilyen tulajdonságú.

Megjegyzések.

1) $\|B\|_e$-t a B mátrix euklideszi normájának nevezzük, melyre a norma szokásos tulajdonságain túl – $\|AB\|_e \le \|A\|_e \|B\|_e$, $\|Ax\|_e \le \|A\|_e \|x\|_e$ $(x \in \mathbb{R}^n)$ is teljesül.

2) Az (MH) hatványsor abszolút konvergens, ha $s = \|B\|_e < r$, mert akkor $\|B^2\|_e \le \|B\|_e^2 = s^2, \dots, \|B^k\|_e \le s^k, \dots$, ami adja az abszolút konvergenciát a majoráns kritérium miatt.

3) Az

$$f(At) \doteq a_0 E + a_1 At + \cdots = \sum_{k=0}^{\infty} a_k A^k t^k$$

t-től függő sor abszolút konvergens, ha $|t| < r/(\|A\|_e) = t_0$ és egyenletesen konvergens a $(-t_0, t_0)$ bármely zárt intervallumán, azaz az n^2 számú számsor mindegyike egyenletesen konvergens, továbbá $f(At)$ tagonként differenciálható és

$$\frac{d}{dt} f(At) = A f'(At) .$$

Következmény.

$$e^B = E + B + \frac{B^2}{2!} + \dots ;$$

továbbá $(e^{At})' = Ae^{At}$; $e^{B+C} = e^B e^C$ (ha $BC = CB$) $(e^A)^{-1} = e^{-A}$.

Ezek segítségével egy másik (a korábbitól eltérő) utat találhatunk a konstansegyütthatós lineáris homogén differenciálegyenlet-rendszerek alaprendszerének és a konstansegyütthatós lineáris inhomogén differenciálegyenlet-rendszerek általános megoldásának meghatározására.

1. tétel. legyen $(A)_{n \times n}$ konstans mátrix, akkor a

(KLHDER) $$\underline{y}' = A\underline{y}$$

megoldása $[0, \infty)$-en $\underline{y}(0) = E$ mellett

(KLHDER-Mo) $$\underline{y}(x) = e^{Ax}.$$

Továbbá a

(KLIHDER-KÉP) $$\underline{y}' = A\underline{y} + \underline{\varphi} , \qquad (\underline{y}(0) = \underline{y}_0)$$

megoldása:

(KLIHDER-KÉP-Mo) $$\underline{y}(x) = e^{Ax}\underline{y}_0 + \int_0^x e^{A(x-t)} \underline{\varphi}(t)\, dt .$$

Bizonyítás.

a) $(e^{Ax})' = Ae^{Ax}$ adja az állítás első felét, és nyilván $\underline{y}(0) = E$ is igaz.

b) Ismeretes, hogy (lásd konstansvariálás módszere (LIHDER)-re) ha $\underline{y}_1, \dots, \underline{y}_n$ (LHDER) alaprendszere, úgy (LIHDER) általános megoldása

(*) $$\underline{y} = \sum_{i=1}^{n} c_i \underline{y}_i(x) + \sum_{i=1}^{n} c_i(x) \underline{y}_i(x) ,$$

ahol $c_i'(x)$ teljesíti a

$$\sum_{i=1}^{n} y_{ij}(x) c_i'(x) = \varphi_j(x) \qquad (j = 1, \dots, n)$$

egyenletrendszert, mely az

$$y_H = \begin{pmatrix} y_{11} & \dots & y_{1n} \\ \vdots & & \\ y_{n1} & \dots & y_{nn} \end{pmatrix}, \qquad \left\{ \begin{array}{l} (c_1'(x) \dots c_n'(x))^\top = \underline{c}'(x) \\ (\varphi_1(x) \dots \varphi_n(x))^\top = \underline{\varphi}(x) \end{array} \right.$$

jelölések mellett az

$$y_H(x)\, \underline{c}'(x) = \underline{\varphi}(x)$$

alakba írható, ahol $\det y_H \neq 0$ (mert y_H alaprendszer), így $\exists\, y_H^{-1}$ és

$$\underline{c}'(x) = y_H^{-1}(x)\underline{\varphi}(x) .$$

Ebből

$$\underline{c}(x) = \underline{c}(0) + \int_0^x y_H^{-1}(t)\underline{\varphi}(t)\, dt .$$

Így $(*)$ a $\underline{c} = (c_1 \dots c_n)^\top$ jelölés mellett az

$$\underline{y}(x) = y_H(x)(\underline{c} + \underline{c}(0)) + \int_0^x y_H(x) y_H^{-1}(t)\underline{\varphi}(t)\, dt$$

alakot ölti, amiből $\underline{y}(0) = \underline{y}_0$ miatt $\underline{y}_0 = y_H(0)(\underline{c} + \underline{c}(0))$, illetve

$$\underline{c} + \underline{c}(0) = y_H^{-1}(0)\underline{y}_0$$

következik. Így

$$\underline{y}(x) = y_H(x) y_H^{-1}(0)\underline{y}_0 + \int_0^x y_H(x) y_H^{-1}(t)\underline{\varphi}(t)\, dt$$

teljesül. Ebből pedig

$$y_H(x) = e^{Ax}, \qquad y_H^{-1}(x) = e^{-Ax}$$

felhasználásával jön az állítás.

2. tétel. Ha az A mátrix λ_i sajátértékei teljesítik a $\operatorname{Re} \lambda_i < \alpha$ egyenlőtlenségeket, akkor

$$\|e^{At}\| \leq c e^{\alpha t} \qquad (t \geq 0),$$

ahol $c > 0$ alkalmas konstans.

3. tétel. A

$$\text{(KLHDER)} \qquad \underline{y}' = A\underline{y}$$

minden megoldása akkor, és csak akkor tart $\underline{0}$-hoz $t \to \infty$ esetén, ha $\operatorname{Re} \lambda_i < 0$ az A bármely λ_i sajátértékére.

4. tétel (stabilitási tétel (KLHDER)-re). Legyenek $\lambda_1, \dots, \lambda_p$ $(p \leq n)$ az A mátrix sajátértékei és $\gamma = \max\{\operatorname{Re} \lambda_i\}$. Akkor az $\underline{x}(t) \equiv \underline{0}$ triviális megoldása (KLHDER)-nek

- $\gamma < 0$-ra aszimptótikusan stabil,
- $\gamma > 0$-ra instabil,

$\gamma = 0$ esetén nem aszimptótikusan stabil (de lehet stabil vagy instabil is).

Gronwall-lemma. A $\phi : [0, a] \to \mathbb{R}$ függvény legyen folytonos és teljesüljön, hogy

$$\phi(t) \leq \alpha + \beta \int_0^t \phi(\tau)\, d\tau \qquad \forall\, t \in [0, a], \beta > 0 .$$

Akkor

$$\phi(t) \leq \alpha e^{\beta t} \qquad (t \in [0, a]) .$$

Bizonyítás. Nem kell.

5. tétel (általános stabilitási tétel). A $g(t, \underline{x})$ függvény legyen értelmezett $t \geq 0$, $\|\underline{x}\| \leq a$ $(a > 0)$ esetén, folytonos és

$$(*) \qquad \lim_{\|\underline{x}\| \to 0} \frac{\|g(t, \underline{x})\|}{\|\underline{x}\|} = 0$$

egyenletesen $t \geq 0$-ra és $g(t, \underline{0}) = \underline{0}$. Az A mátrix legyen konstans és olyan, hogy A $\forall\, \lambda_i$ sajátértékére $\operatorname{Re} \lambda_i < 0$. Akkor a

$$(**) \qquad \underline{y}' = A\underline{y} + g(t, \underline{y})$$

differenciálegyenlet $\underline{x}(t) \equiv \underline{0}$ megoldása aszimptótikusan stabil.

Bizonyítás. A feltételek és a 2. tétel miatt léteznek $c > 1$ és $\beta > 0$ konstansok, hogy $\operatorname{Re} \lambda_i < -\beta$ és

$$\left\|e^{At}\right\| \leq c e^{-\beta t} \qquad (t \geq 0).$$

Másrészt $(*)$ miatt $\exists\ \delta,\ 0 < \delta < \alpha$, hogy

$$(***) \qquad \|g(t,\underline{x})\| \le \frac{\beta}{2c}\|\underline{x}\| \qquad (\|\underline{x}\| \le \delta, t \ge 0).$$

Megmutatjuk, hogy

$$(\Rightarrow) \qquad \|\underline{y}(0)\| \le \varepsilon < \frac{\delta}{c} \qquad \Rightarrow \qquad \|\underline{y}(t)\| \le c\varepsilon e^{-\frac{\beta t}{2}}.$$

Az 1. tétel szerint $(**)$ megoldása (mivel $\varphi(s) = g(s,\underline{y}(s))$) teljesíti az

$$\underline{y}(t) = e^{At}\underline{y}(0) + \int_0^t e^{A(t-s)}g(s,\underline{y}(s))\,ds$$

integrálegyenletet, így $(***)$ miatt a

$$(****) \qquad \|\underline{y}(t)\| \le \|\underline{y}(0)\|ce^{-\beta t} + \int_0^t ce^{-\beta(t-s)}\frac{\beta}{2c}\|\underline{y}(s)\|\,ds$$

egyenlőtlenség teljesül, ha $\|y\| \le \delta$.
Legyen $\underline{y}(t)$ olyan megoldása $(**)$-nak, hogy $\|\underline{y}_0\| < \varepsilon$ és legyen $\phi(t) = \|\underline{y}(t)\|e^{\beta t}$. Ekkor a $(****)$ egyenlőtlenség adja, hogy

$$\phi(t) \le c\varepsilon + \frac{\beta}{2}\int_0^t \phi(s)\,ds \qquad (\text{ha } \|y\| \le \delta),$$

ami a Gronwall-lemma miatt adja, hogy

$$\phi(t) \le c\varepsilon e^{\frac{\beta t}{2}},$$

vagyis

$$(\circ) \qquad \|\underline{y}(t)\| \le c\varepsilon e^{-\frac{\beta t}{2}} < \delta\,.$$

Ebből látható, hogy $\|\underline{y}(t)\|$ δ-t pozitív t-re nem veszi fel és így $(\circ)$ teljesül, ami adja $(\Rightarrow)$ fennállását is.
$y(t)$ a g függvény értelmezési tartományának határáig, így $(\circ)$ miatt az egész $0 \le t < \infty$ intervallumra folytatható.
Így

$$0 \le \lim_{t\to\infty} \|\underline{y}(t) - \underline{x}(t)\| = \lim_{t\to\infty} \|\underline{y}(t)\| \le c\varepsilon \lim_{t\to\infty} e^{-\frac{\beta t}{2}} = 0$$

adja, hogy $\underline{x}(t) \equiv \underline{0}$ aszimptotikusan stabil.